

Müfit Selim Saruhan, *İnsan ve Ahlâkın Doğası Üzerine Düşünceler* (Ankara: Fecr Yayınları, 2023), 142 ss.

Thoughts on the Nature of Man and Morality by Müfit Selim Saruhan

ESRA HACİMÜFTÜOĞLU

Atatürk University

Received: 09.05.2024 | Accepted: 26.09.2024

Geçmişten günümüze popülerliğini yitirmeyen ve sorgulayıcı ruhların her zaman cazibesine kapıldığı konular arasına ilk olarak hayat, insan ve ahlâkı yerleştirmek mümkündür. Bu üç konu, zaman içerisinde çeşitli okumaların öznesi olmuş; farklı perspektiflerden incelenmiştir. *İnsan ve Ahlâkın Doğası Üzerine Düşünceler* isimli çalışma ise, hayat, insan ve ahlâk üzerinde sorgulayıcı düşüncelerin yer aldığı, felsefi konuların okuyucuyla sohbet havasında tartışıldığı özgün bir eserdir.

Kitabın yazarı Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan, Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri, İslam Felsefesi Anabilim Dalı'nda faaliyet sürdüren, bu alanda akademik çalışmalar yapan bir akademisyendir. Saruhan'ın İslam Felsefesi üzerine telif ettiği pek çok ulusal ve uluslararası Türkçe ve İngilizce akademik çalışması bulunmaktadır. 2023 yılında Fecr Yayınları arasından çıkan bu kitap

ise, yazarın felsefi birikimini okuyucularıyla adeta karşılıklı konuşma tarzında sunduğu bir eserdir.

Yazar önsözde kitabın amacını, hayat, insan ve ahlâkın doğasına ilişkin sorularla yol almak olarak belirtir. Çözümüne giden yolun, düşünce ve sorulardan geçtiğini vurgular. Bundan dolayıdır ki kitap, adeta bir sorular yumağıdır; okuyucu yoğun bir soru yağmuruna tutulmaktadır. Yazar peş peşe sıraladığı sorularla yoğun konuları işlemekte ve okuyucuyu düşünce dünyasına sorularla davet etmektedir. Bu durum, yazarın bilinçli tercih ettiği bir yol olarak durmaktadır. Çünkü önsözde, kendisine bir başka kitabı için gelen “*Çok fazla soru soruyorsunuz*” eleştirisini dikkate almayacağını, felsefenin ruhuna uygun bir içerikle hareket ettiğini belirtmektedir. Kitabın hedefini olabildiğince düşünceler ve sorular üretmek olarak belirten yazar, anahtar kelimeleri ise akış ve katılış, uyum, sorgulayış, seçim kavramları olarak belirler. Yetke, uyum, yetkilendirme gibi bazı yeni kavramlar ürettiğini, bunları ise dikkatli okurun takdirine bıraktığını belirtir. Dolayısıyla yazar, çeşitli fikirleri sorularla kurgulamakta, cevaplardan ziyade soruları öne çıkararak okuyucuyu düşünsel bir eyleme davet etmektedir. Hayatın anlamını sorgulayanların arayışlarına bakış açısı sunmayı amaçlayan bu eser, içeriğiyle geniş bir okuyucu kitlesine hitap etmektedir. Yazar konuyu üç başlık altında incelemiş ve sonuç kısmına yer vermiştir.

Birinci bölüm (s. 15-54), *Hayatın Doğası: Akış ve Katılış* ana başlığını taşımaktadır. *Konuşulan ve Susulan Boyutuyla Yaşam; Teoriler, Arayışlar, Anlayışlar; Felsefî Bakış ve Yorumlar; Dini Dinlerken; Görünümlerin ve Hissedişlerin Hayatı; Yetkinliklerimizin Yetkilendirmesi Üzerine ve Anlamayı Anlamak* bu bölümün alt başlıkları olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümün ilk cümleleri arasında, hayat hakkında konuşmanın derinliğinin, onu düşünen zihnin derinliğiyle orantılı olduğu bilgisi yer alır. Hayatı, zamanı ve özgürlüğü konuşmanın bir noktadan sonra iç içe girdiği; bu konular üzerinde üretilen her düşüncenin yeni açılım ve tartışmaları doğuracağı belirtilir. Yazar hayatı, üzerinde hem konuşulması hem de susulması gereken bir içerik olarak tanımlar (15). Ayrıca hayatın nasıllığı hakkında konuşmanın, niçinliği hakkında konuşmaktan çok daha kolay olduğunu ifade eder (s. 17). İnsanın dünyada varoluşunun, içinde heyecan barındıran bir süreci anlattığını belirten yazar, niçin varız ve niçin soru soruyoruz sorularını yöneltir (s. 18). Tabi ki bu soruların cevabı birden bire verilmeyecek kadar uzun ve bir o kadar da

giriftir. Bundan dolayıdır ki bu bölümün ilerleyen sayfalarında, çeşitli teoriler, anlayışlar ve arayışlar eşliğinde hayatın doğası, hayat ve kaynağı hakkında anlamlandırma çabalarına yer verilir. Felsefî bakış ve yorumlar kısa ama vurucu noktaların ön plana çıkarıldığı bir biçimde aktarılır (s. 21-30). Sonrasında özel bir dinî metne atıf yapılmaksızın genel bir değerlendirme yapılır (s. 30-38). Aktarılan bilgilerin çeşitliliği ve farklılığı; felsefî sistemlerin, düşünürlerin, hayata bakış açılarının bir sonucu olarak şekillenmiş ve sistemleştirilmiş olduğu gerçeğiyle belirginleştirilir (s. 41). En temel arayışımızın “yetkinlik” olduğu vurgusu, yetkinliğin evrenin akışıyla ruhsal ve bedensel uyum olduğu açıklamasıyla devam eder (s. 46-47). Bu bölümün en can alıcı sorularından birisi şu olabilir: *Anlamayı dert edinmeyen var mıdır?* (s. 47) *Hayatın kendisi anlaşılmayı bekliyor mu? Kazanmadığımız hayatları nasıl kaybediyoruz?* (s. 48-49) Bu ve benzeri sorular peş peşe yer almaktadır. Yazar burada, soruları önceleyerek yanıtları vermez. Bunu da şu ifadelerle belirtir: *“Bu satırlarda bunun yanıtını okurun iç dünyasındaki konuşmalara bırakıyoruz. Hatırlayın kitabın başında hep cevaplar bulmaya ve vermeye çalışmayacağız demiştik. Ödünç yanıtlar çabuk terk eder. “Cevap vermek” vurgumuzdaki vermek ne kadar doğal/ablâki bir yaklaşımdır?”* (s. 50)

İkinci bölümde (s. 55-81) ise, *İnsanın Doğası: Gizli ve Aşikâr* başlığı altında *İçerideki İnsandan Dışarıdaki İnsana; Kazanılan Varlığın Huzuru ve İnsanın Kendini Arayışının Görünümleri* alt başlıkları yer almaktadır. Bu bölümün ilk satırları, ele alınan konunun ne kadar derin olduğunu göstermesi açısından önemlidir: *“İnsan hakkında konuşmanın imkân ve sınırlılıkları, konunun bir yönüyle kolay bir yönüyle de zor olmasından kaynaklanıyor. Kolay olan yönü, insan karşımızda, yanımızda. Zor olan yön ise üzerinde konuşulan, oracıkta duran, düşünen ve düşünülen insanı ne kadar tanıdığımızdır.”* (s. 55) Bu satırlardan sonra, artık konuyla ilgili çeşitli sorular yöneltilmekte ve farklı arayışlara kapı aranmaktadır: *İnsan her şeyin ölçüsü müdür? İnsan nedir veya ne değildir? İnsanın kaynağı nedir? Niçin varız, niçin soru soruyoruz?* Burada peş peşe sorulan sorular okuyucu için bir noktadan sonra yorucu hale gelebilir; bu ihtimalden dolayıdır ki yazar kendisini ifade etme ihtiyacı hissetmektedir: *“Sürekli soru sorarak bu metnin ilerlediğinin farkındayım. Soru sormadan ilerleyecek olursak bu kez normatif ve didaktik bir yapıya bürünme görünümü de ortaya çıkacaktır. Hangisi daha varoluşsaldır, sorularla mı ilerlemek yoksa ulufe dağıtır gibi cevaplar üretmek mi?”* (s. 58) Her insanın içinde hazır doğmuş olduğu ortamda

bulunan görüşleri sorgulamaya başladığı bilgisiyle ilerleyen metinde, Doğu'dan ve Batı'dan birkaç örnekle konu açıklanır (s. 60). Bütün filozofların ortak noktasının, insanın hazır bulduğuna teslimiyetle değil, onları anlayarak, yaşayarak yeniden kendisine bir varlık kazandırdığıdır (s. 62). İnsanın sona ermeyen ve son bulmayan sonsuz çabası, istekleri, arzusu, emelleri bulunurken, aynı zamanda ölümle sınırlanmış bir bedeninin olduğu gerçeği mevcuttur. Bundan dolayıdır ki insan, bir şeye ve bir yerlere dayanmak ihtiyacı gösterir. Sosyal birlik ve yapılanma, insanın sonsuz arzularının gerçekleşmesinin bir güvencesi olabilir (s. 66-67). Sanat ise, din ve felsefe gibi, insanı günlük yaşamın tekdüzeliğinden ve darlığından çekip çıkarır ve insanın ölümlü olması gerçeğini aşmada kurtarıcıdır (s. 69-70). Kendisini sanatta, edebiyatta, mitoloji ve bilimde çeşitli şekillerde gösteren insan için yaşamın doğası, güçlü bir hafızayı gerektirir. Bunun için de çeşitli sorgulamaların yapılması gerekir. Buradaki çeşitli arayışların cevabı olarak, belki şu ifadeyi alıntılamak yeterli olabilir: “*Kendi içinde hürriyeti kuran kimseyi, kimse tutsak edemez.*” (s. 81)

Üçüncü bölüm (s. 83-130), *Ahlâkın Doğası: Uyum, Sorgulayış, Seçim* başlığıyla yer almaktadır. *Literatürden Pratiğe; Ahlâk ve Çağrışımlar; Tercibler ve Kararlar Varlığı Olarak İnsan; Ahlâkın Bağımsızlığı; Erdemlerle Erdemleri Düşünmek* bu bölümün alt başlıklarıdır. Bu kısımda, insan ve hayat ilişkisinin ele alındığı bir düzlemin vazgeçilmez üçüncü bir ayağı olan ahlâk konusu tartışılmıştır. Ahlâkın doğası hakkında konuşmak için öncelikle bir alt yapı gerekli olduğundan, kısa bir literatür gezisi yapılmıştır (83-87). Yazar, ahlâkın doğasını konuşmanın, insanın doğasını konuşmaktan farklı olmadığını belirtir. Çünkü insan nasıl bilir sorusu anlaşılmadıkça, insan nasıl eylemler arayışının da açıklanamayacağını ifade eder (s. 88). Mantık, düşünceleri yerli yerine koyan bir adalet uğraşısıdır; ahlâk ise davranışlarda adaleti bulma çabası olarak nitelenebilir (s.89). Bu açıdan yazarın şu ifadeleri oldukça dikkat çekicidir: “*İnsanın tüm arayışı, kendinde ahlâk, kendinde ahlâklı olarak ötekine ahlâklı kalabilmek çabasıdır.*” (s. 95) Ahlâkın özgür ve tercih sahibi insan için olduğunu belirten yazar; insanın tüm evrene karşı ahlâkla sorumlu olduğunu ifade eder (s. 97). Bu noktada, içinde çok geniş tartışmaları barındıran din ve ahlâk ilişkisine değinir. Pek çok sorunun art arda sorulduğu satırlarda belki de belirtilmesi gereken en önemli hususlardan birisi; ahlâkın önüne geldiği her kavramla bizleri farklı tartışmalara taşıdığı gerçeğidir (s.104).

Burada sorularla yorulan bir okuyucu için yazarın şu değerlendirmesini okumak yerindedir: *“Bu kitabın kurgusu, okuyucuyu olabildiğince soyut bir üslupla tartışmalarla buluşturmakla birlikte soyutun yoğunluğu içinde, somutu hatırlatan çağrışımları hareketlendirmektedir.”* (s. 106). Erdemleri gaye ve kendi içlerinde soru çözme yöntemi olarak gören yazar, bilge bakış açısına sahip olmayan birisinin tüm olumsuzluklar karşısında çabuk yıpranabileceğini, hayattan kopabileceğini belirtir. Bu açıdan bakıldığında bilge, farkındalığı yüksek olan kişidir (s. 108, 111). En büyük cesaretin, insanın iç dünyasındaki savaşı kazanmak olduğunu ifade eden yazar, kendini tanımayanın, kazanamayanın; neyi, ne kadar tanıyacağı ve kazanacağı sorusunu yöneltir (s. 116). Tabi ki her şeyde olduğu gibi, burada da bir ölçünün olması gerekir. Çünkü ölçülü bir insan diri bir bilinç sahiptir ve diri bir bilinç, uyanık bir zihin; tercihler, seçimler ve arzuların savurmaları karşısında her zaman teyakkuzdadır (s. 121). Bilgelik, cesaret ve ölçülülükle ilgili konuşmalardan sonra sıra, adalete gelecektir. Adalet konusunda çeşitli filozoflardan alıntılar yapılarak, konu sevgi, vefa, mutluluk gibi kavramlarla birlikte işlenir (s. 122-130).

Sonuç kısmı (s. 131-132), yazarın önsöze atıfla *“Bir kitabın sonucu bazen ön sözünde, ön sözü de sonucunda gizlidir.”* cümlesiyle giriş yaptığı kısa bir değerlendirmeden oluşmaktadır. Ön sözün vaatlerin bir sunumu, sonucun ise elde edilenlerin sorgulamasının yapıldığı yer olarak gören yazar, düşünceler, sorular ve denemelerle bir kitapta daha bilgi, anlam ve değer arayışını sürdürdüğünü belirtir. Her kitabın bir sonucu olsa da, evrende hiçbir şeyin son sözünün söylenemeyeceğini ifade eder (s. 131). Her ürünün, izin ve işaretin insanın yaşamı keşfinin mütevazı adımları olarak ve arayışta olanlara bıraktığı miras olarak değerlendiren yazar, insanın bıraktığını bekleyemeyeceğini, ileriye doğru hep yol almak zorunda olduğunu belirtir (s. 132). Sonuç kısmında vurgulanan önemli hususlardan birisi şu olabilir: *“Hayatı, insanı ve ahlâkı irdelemek, her çağda kendine özgü özellikler taşır.”* (s. 131) Bu kitabı, okuyucuya kattığı bütün güzelliklerin yanı sıra, 21. yüzyılda yaşayan, felsefe alanında akademik çalışmalar yapan ve okuyucuyla kendine özgü üslubuyla buluşan bir yazarın, bu çağa özgü özellikleriyle gelecek nesillere bıraktığı kalıcı bir eseri olarak da görmek mümkündür.

Yazar Prof. Dr. Müfit Selim Saruhan’a ve bu kıymetli eseri ilim dünyasına kazandıran Fecr Yayınları’na teşekkür etmek yerinde olacaktır.

